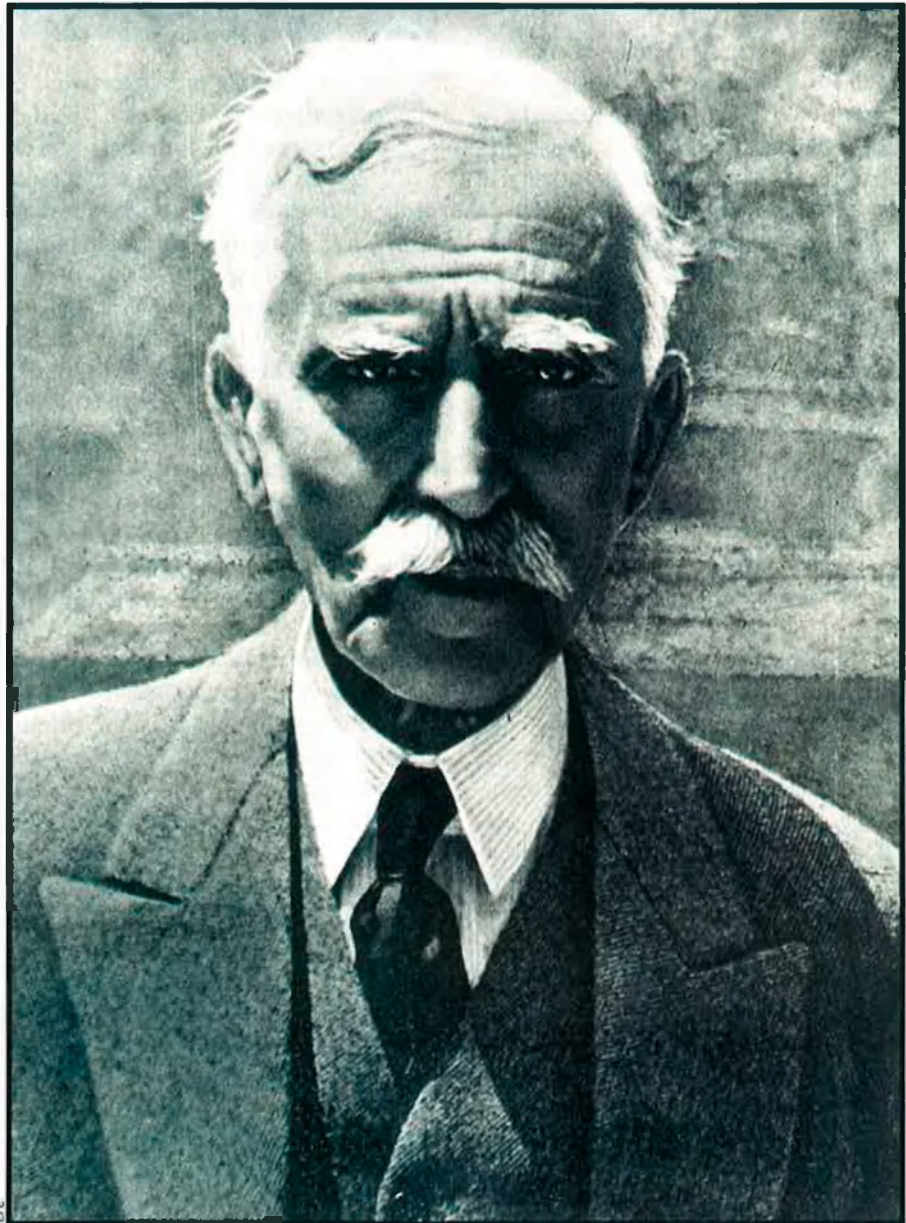

La mort de l'Avi

Francesc Macià va morir el matí de Nadal de fa setanta anys. La seva mort va suposar un impacte terrible i el seu enterrament fou dels tres o quatre més multitudinaris que hi ha hagut als Països Catalans. El seu cor es conservà separat com una relíquia i visqué el períple de l'exili. Una història que encara té alguns buits, com la mateixa vida de Macià, que encara no té una biografia com la que li pertocaria.

La tarda del dia 15 de desembre del 1933 Francesc Macià, amb 74 anys, va fer el seu darrer acte públic com a president de la Generalitat de Catalunya. Aquell dia inaugurà l'“Exposició del Nu”, organitzat pel Cercle Artístic de Barcelona al soterrani de la plaça Catalunya, a l'estació dels Ferrocarrils de la Generalitat. Macià deixà l'oratória inaugural per a Ventura Gassol, un gest que no era estrany en un president poc donat a l'oratória. A última hora, però, ja no es va trobar bé, i passa tot el dia 16 a la Casa dels Canonges, on, malgrat la indisposició, mantingué una reunió amb el secretari Joan Alaverda i amb Ventura Gassol i Lluís Companys. Al vespre, Macià tingué un fort dolor intestinal, com el que havia tingut una vegada quaranta anys enrere, però no hi donà importància. Diumenge 17 els diaris de l'època, com *La Humanitat*, vinculat a ERC, tampoc no donaren massa importància a l'allitament del president, i el recolliren en notes breus atribuint-ne la causa a un refredat, cosa normal en uns dies de fred tan intens i nevades fins a Barcelona.

Però el malestar s'aguditzà i tornà el dolor intens, i aleshores el seu metge de capçalera, el doctor Vilardell, convocà els doctors Corachan, Gallart i Roqueta, i després August Pi i Sunyer, Antoni Peyrí i Cristian Cortés, per corresponsabilitzar-se del diagnòstic i de la intervenció que se'n derivà. També el Govern hi va acudir, a més d'amics i diputats. El diagnòstic oficial fou: “Procés infeccions intestinal, probablement d'apèndix.” Es procedí a l'operació a les 04.00 h del dia 18. *La Humanitat*, diari d'ERC, explica que Macià, en saber que havia de ser operat “immediatament ell mateix, pel seu propi peu, es traslladà a l'habitació del costat”, on s'instal·là l'operatiu quirúrgic.

L'operació, que va dirigir Corachan, es féu amb anestèsia local, per tant no li evità el dolor. Com li va explicar la filla de Macià, Maria, a Zeneida Sardà, al llibre *Francesc Macià vist per la seva filla Maria* (Destino, 1989): “Va patir molt, i en un moment que no es va poder contenir va cridar i després digué “Perdonin!”.

El comunicat oficial de l'operació deia que es tractava d'un “procés apendicular antic” i que després de la intervenció

El taüt del president Francesc Macià, sortint del Palau de la Generalitat de Catalunya el dia de l'enterrament, el 27 de desembre de 1933.

“l'estat del malalt és satisfactori, tot i la gravetat del procés”. El doctor Vilardell calculava que en 48 hores estaria fora de perill i que en un mes estaria del tot recuperat. *La Humanitat* deia el 19 de desembre: “Un fil d'angoixa ha esgarrifat Catalunya, en saber-lo malalt.”

Des del moment que es va saber que l'havien operat, van començar a arribar desitjos de millora, no només de polítics i ciutadans i institucions i entitats catalanes, a més de militars i Guàrdia Civil, també del president espanyol, Alcalà Zamora i del president del Consell, Alejandro Lerroux, i de diversos consolats i ambaixades. Fins i tot el ministre de l'Aire de França, Pierre Cot, va mostrar el seu suport a Macià. Cot, que havia defensat a Ventura Gassol al judici pels fets de Prats de Molló, era a Catalunya de visita. També empreses com Metro Goldwyn Mayer van mostrar el seu suport a Macià.

Es van anar formant grups de gent no solament davant la residència de Macià sinó també a l'actual plaça de Sant Jaume, aleshores plaça de la República. També van distribuir fulls per expressar els desitjos de millora per escrit, que no paraven d'omplir-se. Fins i tot es va tancar el trànsit al carrer del Bisbe, on hi ha la Casa dels Canonges.

Sang valenciana. Els dies següents foren d'angoixa, tot i que els comunicats oficials asseguraven que el procés seguia

el curs normal. Fins que el divendres 22 la malaltia entrà en una fase complicada. L'endemà el doctor Vilardell la va qualificar com “extremadament greu, però no fatal”. Ja aleshores els rumors més pessimistes s'escampaven amb gran velocitat i fins i tot una ràdio clandestina n'anuncià la mort. Dissabte 23 passaren per l'habitació de Macià l'arquebisbe de Tarragona, Vidal i Barraquer, i alguns consellers, que estaven a la Casa dels Canonges en reunió permanent. A fora continuaven les mostres d'angoixa, que l'endemà, diumenge, fins i tot van fer que un grup de ciutadans entrés per la força al Palau de la Generalitat per saber com estava el president, però abans d'arribar a l'habitació de Macià els van fer entendre que calia que tornessin enrere. L'altra anècdota del dia fou que una dona de 70 anys, Esperança Font, liderà un grup de ciutadans que feren aturar les campanes del palau Episcopal, per evitar que el soroll molestés el president.

Però l'estat de Macià era greu, així doncs, el dia 24 a la nit, el doctor Corachan féu una nova intervenció quirúrgica per posar-li un tub de drenatge a l'abdomen. En un moment de l'operació, segons recullen els diaris de l'època, Corachan li digué: “No tingui por.” Macià hi respongué: “No en tinc, no n'he tingut mai.” Fou aleshores que Macià es recuperà lleugerament i tingué temps per dir a la seva filla Maria, segons el diari *La Humanitat*: “Males festes us he donat aquest

any, estimats meus...” Però els dolors van reprendre al cap d’una estona i Vilar-dell li va injectar uns calmants. A la matinalada també va ser necessari fer-li una transfusió de sang. A tal fi els doctors van demanar voluntaris i van ser molts els qui s’hi van oferir. Finalment, els 200 cm³ de sang els van extreure d’un xofer valencià, de 39 anys, anomenat Josep Sanz.

Però tampoc això funcionà, i a dos quarts de set l’agonia de Macià començà, fins que morí a les 11 del matí del dia 25. Aleshores, la família posà damunt el cos la creu que tenia al capçal del llit i que li havia donat la seva germana monja abans de morir.

Enterrament del mite. El dia 27 fou declarat dia de dol nacional i es féu l’enterrament. El país estava commocionat i trist i mostra d’això són els continus missatges de condol que van rebre les redaccions dels diaris des del dia 25 fins ben entrat el gener. A més de respondre al dol, tots els polítics i administracions catalanes, van ser moltíssimes les persones, institucions i entitats que s’hi van afegir. També de la resta dels Països Catalans, com ara els alcaldes de Perpinyà, Palma i València, a més de les màximes autoritats espanyoles. També cònsols i ambaixadors diversos, i fins i tot el president d’Irlanda, Eamon de Valera, que havia capitanejat l’independentisme irlandès i que era molt seguit per Macià, va enviar un missatge de condol.

L’enterrament es va fer el dia 27 i els diaris el van comparar amb els del doctor Robert, Mossèn Cinto i Pau Claris. A València només es recordava un enterrament similar feia uns mesos, quan van dur a la ciutat les despulles de Blasco Ibáñez, que havia mort a la Provença el 1928. Algun diari de l’època fins i tot digué que a Europa només l’enterrament de Lenin fou comparable al de Macià.

Les botigues i les indústries van tancar, també els bancs i les administracions, es van suspendre les operacions borsàries i alguns teatres, com el Victòria, es van habilitar per hostatjar la gentada que volia assistir a l’enterrament. La cerimònia, de caràcter laic, tot i que Macià havia rebut els sants olis, va sortir del Palau, va recórrer la Rambla, on l’orquestra del Liceu interpretà “els Segadors”; després

La comitiva fúnebre, al seu pas entre la Gran Via i el passeig de Gràcia. Els ciutadans es van aplegar en multitud per tot arreu del trajecte, també apinyant-se damunt dels autobusos.

anà cap a la Gran Via fins a l’Arc de Triomf, on una altra orquestra interpretà la marxa fúnebre de Chopin; després la comitiva passà per davant el Parlament i acabà el recorregut al cementiri de Montjuïc. “Fou apoteòsic”, explica Maria Macià al llibre de Sardà.

El taüt fou transportat com corresponia a un capità general amb comandament en

plaça, en un armo d’un canó d’artilleria. Darrere l’armó el seguia solitari el president de la República espanyola, Niceto Alcalá Zamora, i darrere dos ministres, el de Marina, Juan José Rocha, i el de Treball, el lleidetà Josep Estadella. Després venien el president del Parlament, consellers, diputats, i les representacions de diverses administracions, com els ajunta-

Benet: “Si Macià no hagués mort, no hi hauria hagut el 6 d’octubre”

Així s’expressa l’advocat i historiadore Josep Benet per valorar l’impacte de la mort del president Macià. Per a Benet, “si Macià no hagués mort les coses serien diferents: no hi hagués hagut el 6 d’octubre, i sense 6 d’octubre, el 19 de juliol no hagués estat possible”. La seva mort, diu Benet, no va ser només una pèrdua important des del punt de vista sentimental, sinó que “políticament va ser terrible per les conseqüències que va tenir”.

De tota manera, explica Benet, “Macià va fer una aportació enorme a la història del catalanisme i hagués pogut dur la història de Catalunya cap a un camí diferent, perquè quan va morir tenia 74 anys i encara hagués pogut viure alguns anys més”.

També per l’historiador Agustí Colomines Macià va tenir un paper destacat per Catalunya, “és la representació

simbòlica de l’autonomia dels anys trenta, l’individu que passa de regeneracionista espanyol a convertir-se en un gran líder del separatisme català i representa l’esperit de transformació de Catalunya anant un pas més enllà de Prat”. Tant Benet com Colomines destaquen la popularitat que va tenir Macià, fins i tot quan en el seu partit creixien les dissidències. Una popularitat que l’acabà convertint en mite. Colomines exemplifica la importància de Macià com a mite en el fet que “fins i tot després de mort va guanyar la batalla com demostra la victòria a les eleccions del 1936” en què els cartells de propaganda electoral eren la seva imatge amb el lema “Catalans!”. Colomines també apunta que si bé Cambó va portar modernitat a la política, és Macià “el que sap el valor que té el màrqueting”. *O. C.*

ARXIU MONTSERRAT TARRADELLAS I MACIÀ

El 9 d'octubre de 1979 es va fer el lliurament oficial del cor del president Macià a la seva filla Maria, a la foto, entre Tarradellas i un jove Josep Maria Bricall.

ments de València, Mallorca, el Consell General de les Valls d'Andorra, a més del cos consular. El taüt, el seguien cinquanta-cotxes i sis furgons plens de flors (els diaris van dir que les floristes de les Rambles havien hagut de tancar per manca d'existències). Els ciutadans s'aplegaren seguint la comitiva i al llarg del trajecte, dalt d'autobusos i dalt dels arbres. On fos. S'havia mort l'"Avi". Encara avui aquell enterrament és un dels records més presents en els catalans que ara tenen més de setanta anys.

De fet, les mostres massives de condol es van repetir en bona mesura quan el 13 de març del 1934 hi va haver un atemptat a la tomba de Macià que va cremar els nombrosos rams de flors que hi havia cada dia i van arrencar l'estelada que onejava al costat. L'atemptat, atribuït a elements feixistes, mai va ser aclarit. Però un cop passat la tomba tornà a ser reomplerta de flors i les mostres de desgreu continuaren. A més, segons l'historiador Enric Ucelay da Cal, hi van col·locar dos guàrdies civils de vigilància, que aleshores depenien de la Generalitat.

El cor del mite. Just després de la mort de Macià el Govern de la Generalitat va decidir que el cor del president Macià es

galvanitzaria i es conservaria en un estoig d'argent a la caixa forta de la Generalitat. Una pràctica que s'havia fet a Europa amb alguns personatges molt populars com Chopin. En el cas de Macià, l'advocat i historiador Josep Benet atribueix la decisió a l'aleshores conseller Ventura Gassol: "Era una cosa molt del segle XIX i d'un poeta com Gassol, que volia fer-li un monument, però mai s'arribà a fer." De fet, l'únic que es féu és un acord del Consell de Govern de la Generalitat del dia 16 de gener, en què s'acordà sol·licitar a l'Ajuntament de Barcelona la cessió de l'Església de la Ciutadella per convertir-la en el panteó del president Macià. També per aquelles dates Ràdio Barcelona va obrir un concurs per fer un monument al president.

Els esdeveniments posteriors d'uns anys agitats amb revoltes diverses, polítiques i socials, i violència al carrer, van fer que les coses quedessin com l'endemà de la mort de Macià. Fins que esclatà la Guerra Civil al 1936, i al 1939 el Govern s'hagué d'exiliar. De moment no s'ha trobat cap document oficial que ho provi, però diverses fonts indiquen que Companys plantejà la qüestió d'evitar que els franquistes profanessin la tomba de Macià i que Tarradellas es va oferir a

solucionar-ho. Josep Fornas, que fou secretari de Tarradellas, assegura que aquest encarregà a l'alcalde barceloní, Hilari Salvador, de canviar la tomba i que aquest així ho féu.

Pel que fa al cor, que era a la caixa forta de la Conselleria de Finances, fou la dona de Tarradellas, explica Fornas, qui la dugué primer cap a París, on es reuní amb Josep Tarradellas, i després dugueren el cor a Sant Rafael, on la família s'establí una temporada. Fins al 1942, quan de nou fou Antònia Macià, la dona de Tarradellas, qui creuà la frontera amb el cor cap a Suïssa, on van viure-hi fins el 1945. Aleshores els Tarradellas van traslladar-se a Saint-Martin-le-Beau, on van tenir el cor fins que el 1955 el van posar a la caixa forta número 22, a l'agència de Tours del banc Société Generale.

Fins que el 12 d'agost del 1965 el director del banc va telefonar a Tarradellas alarmat, perquè d'una de les caixes fortes al seu nom s'havia filtrat un líquid estrany. Aquell dia Tarradellas era a casa amb l'aleshores llicenciat en ciències econòmiques i dret, Josep Maria Bricall, i a qui confessà el problema que tenia i si podia acompanyar-lo al banc. L'endemà Bricall i Tarradellas van arribar-se a l'oficina bancària. Segons una nota mecanoscrita de Tarradellas, conservada a l'Arxiu de Poblet, diu que van trobar que s'havia produït un forat a la caixa forta que contenia el cor i que el líquid que en sortia s'havia filtrat en altres caixes. El director del banc va poder fer venir també els propietaris d'algunes de les caixes afectades i les van obrir, però segons explica Tarradellas, aquests "han dit que no tenien cap importància i han estat molt gentils". Cosa que no era el cas, segons Tarradellas, del director del banc, de qui deia que havia estat "sovint incorrecte i groller". Finalment, el director del banc li va fer signar un document segons el qual Tarradellas es feia càrrec de possibles desperfectes en les altres caixes afectades i que no havien pogut obrir per no ser-hi els seus propietaris, i li va prohibir tenir el cor allí. Aleshores Bricall explica que d'amagat de la seva dona Tarradellas tornà el cor a la finca de Saint-Martin-le-Beau.

Des d'aleshores fins al 23 d'octubre de 1977, en què el cor va tornar a la Generalitat, Tarradellas va intentar tractar

aquesta qüestió amb Maria Macià, però aquesta sempre evità el tema i Tarradellas estava convençut que no en volia saber res. En una carta de l'any 1969, Tarradellas diu a Maria Macià, en referència al cor, que "els anys comencen a pesar-nos [a ell i la seva dona] i teniem un gran interès per l'assumpte que ja pressentim que a vostè cada vegada que hi pensa li deu ésser penible, però benivolguda Maria, crec que n'hem de parlar". Tarradellas li diu que per evitar "disgustos i complicacions" guarden el cor a casa "amb respecte i amor" i es mostra disposat a "tenir-lo avui i sempre, però ens a semblat que seria millor estudiar conjuntament el que millor podem fer". A l'arxiu de Tarradellas a Poblet no hi ha la resposta a aquesta carta, si n'hi va haver, però sí diverses nadales i cartes de condol per familiars morts entre les famílies dels dos presidents, cosa que demostra que com a mínim hi havia una relació cordial. Per contra, l'exregidor de Barcelona, Felip Soler Sabarís, que coneixia Maria Macià, nega que aquesta relació fos bona i diu que Maria li digué que Tarradellas li féu pagar unes despeses de la filtració de la caixa forta el 1965. Cosa que d'altra banda neguen avui els descendents de Macià i Tarradellas.

El cas és que, segons la documentació de l'Arxiu Tarradellas, aquest oblida el tema fins l'any 1976, en què en una carta a Maria Macià li diu que tot aquest temps ha guardat el cor per encàrrec de Companys i que si ell no el pot tornar el notari André Tournerie, de Tours, té una carta a nom d'ella on s'explica tot el que ha succeït amb el cor, "on es troba i altres detalls que cal que conegui". Aquesta documentació notarial, però, encara avui no s'ha trobat.

De tota manera, no calgué fer-la efectiva ja que Tarradellas tornà a Barcelona i amb ell, el cor. Segons Fornas, fou Jordi Vila Abadal qui s'encarregà del trasllat de Saint-Martin-le-Beau a la Casa dels Canonges, on romangué fins al 1979, en què es féu l'entrega oficial de la caixa amb el cor a Maria Macià, i després s'enterrà al cementiri de Montjuïc, a la tomba de Macià, juntament amb la seva dona, Eugènia Lamarca.

D'aquesta manera es posà un aparent punt i final a la història de la mort de

A l'enterrament definitiu del cor de Macià a la seva tomba al cementiri de Montjuïc es va congreguar la majoria de líders polítics catalans del moment.

Macià. Tot i que no hi ha gaires documents oficials sobre el cas i encara queden molts buits al voltant de la figura del primer president de la Generalitat moderna. Tant en vida com en la mort. De fet, no hi ha una biografia que analitzi des del rigor tota la figura de Macià, i que estigui a l'abast dels ciutadans, no en un arxiu o una biblioteca, sinó a les prestatgeries de qualsevol llibreria. Ara que fa setanta anys de la mort de Macià, tan sols l'historiador Agustí Colomines ha editat el llibre *La Catalunya rebel*, sobre els fets de Prats de Molló i el judici posterior, publicat per l'editorial Símbol el març d'enguany. La mateixa editorial fa dos mesos va editar també les cròniques de Macià com a corresponsal de la Primera Guerra Mundial: *Des de França, carta del senyor Macià*. Si anem més enrere en llibres sobre Macià que avui es poden comprar amb facilitat, el màxim que trobem és una novel·la històrica basada en la vida de Macià, escrita per Alfred Bosch amb el títol *L'Avi. Confessions íntimes de Francesc Macià* (Columna, 2000).

Per a Colomines, la manca d'una biografia de Macià és un fet generalitzable a la resta de grans figures d'aquest país, "s'ha parlat massa de coses rares i hem abandonat claríssimament els personat-

ges, senzillament durant molts anys es va creure que fer biografies era de dretes". En aquest sentit, considera que tot i l'interès de la gent en la història, "no hi ha hagut una planificació seriosa de recerca històrica, i en això ni els governs ni la Universitat han complert". També en aquest sentit s'expressa l'advocat, historiador i polític Josep Benet: "Em dol que no s'hagi fer res de Macià, és escandalós que no en tinguem una bona biografia. I no una sinó diverses." Benet és conscient que fer la biografia requereix "molt esforç, molts dies de treball i alguns diners", i que no s'hi han esmerçat. Benet adverteix que no s'ha fet res en qüestions com aquesta i que ara aquestes mancances són especialment greus davant l'ofensiva historicista "brutal" de Madrid.

De moment no sembla que aquesta setmana s'hagi de presentar cap biografia de Macià, potser caldrà posar les esperances en què l'aniversari sigui més rodó d'aquí a cinc anys. Mentrestant, ens haurem de conformar amb alguns articles disperss, llibres antics, documentació a arxius diversos, i l'imaginari col·lectiu dels catalans, que encara avui manté a Macià com un dels seus mites més importants.

Oriol Cortacans